

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ПОДАТКІВ ЯК ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ДОХІДНОЇ ЧАСТИНИ БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

Податки є ефективним знаряддям державної політики майже у всіх сферах життєдіяльності суспільства, а саме: перерозподілу ВВП у соціальному, територіальному, галузевих аспектах, компенсації недоліків ринкових механізмів, розміщення ресурсів і забезпечення суспільними благами, заохочення бізнесу, ділової та інвестиційної активності, мотивації до праці, підтримання рівня зайнятості, стабілізації ринкової кон'юнктури [1, с. 53]. Саме тому, дослідження теоретичних засад природи податку як економічної категорії набувають особливої актуальності.

Податки, як головне джерело державних доходів, мають багатовікову історію. А. Сміт у праці «Дослідження про природу і причини багатства народів» (1776 р.), розглядав податок як тягар, що накладається державою у формі закону, де передбачено і його обсяг, і порядок сплати [2, с. 588–589]. Вчений вважав податки об'єктивною необхідністю та справедливою ціною за державні послуги.

Дослідження теорії податків продовжив Давид Рікардо, який тлумачив, податки як частину продукту і праці держави, що надходить в розпорядження уряду і завжди сплачуються в кінцевому рахунку з капіталу або з доходу країни [3, с. 100]. Д. Рікардо оцінював податки як неминуче зло, оскільки вони зменшують нагромадження.

Заслугує на увагу визначення, запропоноване Олівером Венделлою Холмсом (старшим), яке відображає соціально-економічний зміст та призначення податків: «Податки – це ціна, яку ми платимо за можливість жити у цивілізованому суспільстві» [4, с. 86].

У світовій фінансовій науці розрізняють два системних підходи до трактування категорії «податок». Перший ґрунтується на визнанні необхідної обов'язковості податків і податкових платежів. Такий напрям фінансової думки базується на тезі, запропонованій ще Е. Саксом: послух і примус є необхідними елементами податкової теорії. В теоретичному трактуванні примусовий характер сплати обов'язкових платежів державі в обмін на суспільні блага у фінансовій літературі називають податком за Пігу [5].

Таким підходом до трактування сутності податку характеризуються К.Р. Макконелл та С.Л. Брю: «Податок – це примусова сплата уряду господарством або фірмою грошових коштів (чи передача послуг і товарів), в обмін на які господарства чи фірма безпосередньо не отримують товари чи послуги, при цьому така сплата не є штрафом, що накладений судом за незаконні дії» [6, с. 42].

У сучасній економічній науці також існують тлумачення податку як примусу. Так, професор Л.К. Воронова визначає податок «як обов'язковий,

індивідуально безвідплатний платіж, що справляється з юридичних і фізичних осіб у формі забезпеченого державним примусом законного відчуження належних їм на праві власності, господарського відання або оперативного управління коштів, з метою фінансування завдань та функцій держави та місцевих органів самоврядування» [7, с. 210]. Дане твердження вказує на обов'язковий та примусовий характер сплати податків і зборів в порядку і розмірах, встановлених законом.

На відміну від розуміння податку як примусу законослухняних платників-виконавців, другий напрям фіскальної теорії визначає податок як громадянський обов'язок. Податок, що сплачується на основі свідомого індивідуального вибору і власної оцінки характеру державної діяльності виборцем-податкоплатником, одержав назву «податку Кларка», від імені американського економіста Едварда Кларка [8, с. 81].

Більшість сучасних науковців розглядає податки як суто економічну категорію. Так, О.Р. Романенко вважає, що податки мають не лише характер грошових відносин, а й відтворюють процес примусового відчуження частини доходів, односторонній рух вартості без еквівалентного обміну [9, с. 107]. Неважко помітити, що в даному визначенні автор підкреслює примусовість та безеквівалентність податків.

На думку В.М. Опаріна, податки за своїм економічним змістом відображають фінансові відносини між державою і платниками, що носять односторонній характер – від платників до держави [10, с. 104]. Тобто, податки відображають односторонній рух коштів від населення, суб'єктів господарювання до держави, який не супроводжується одночасним наданням певних благ, матеріальних цінностей, як характерно для товарного обміну.

В.М. Федосов тлумачить податки як специфічну форму, підсистему виробничих відносин, відносин економічного базису, котрі виражають ту їх частину, що виникає на стадії розподілу в процесі розширеного відтворення і має вторинний, похідний, перерозподільчий характер [11, с. 85]. Отже, на думку вищезгаданих вчених сутність податку пов'язана з процесами перерозподілу частини вартості валового внутрішнього продукту.

На думку колективу авторів (С.І. Юрія, В.Г. Дем'янишина, О.П. Кириленко, О.М. Десятнюк, С.Л. Коваль), податки – це фінансові відносини між державою і платниками податків з приводу примусового відчуження частини знову створеної вартості з метою формування централізованих фондів грошових ресурсів, необхідних для виконання державою її функцій [12, с. 107]. У вищенаведеному визначенні підкреслюється визначальна роль податків у формуванні централізованих фінансових ресурсів для забезпечення виконання державою її функцій.

З огляду на викладене, можна зробити висновок, що у фінансовій науці немає усталеної позиції до визначення суті податків. Це пов'язано зі складністю та багатогранністю досліджуваної категорії. Враховуючи основні риси податків, вважаємо, що економічний зміст податків найбільш повно можна відобразити, характеризуючи їх як законодавчо оформлену, примусову форму отримання державою частки вартості валового внутрішнього продукту, фінансову базу

виконання державою її функцій. Тому, на нашу думку, податки – це обов’язкові платежі, які встановлюються державою, сплачуються юридичними та фізичними особами в процесі перерозподілу частини вартості валового внутрішнього продукту та акумулюються в централізованих фондах грошових коштів для фінансового забезпечення виконання державою покладених на неї функцій.

Література:

1. Крисоватий А.І. Концептуалізація теоретичних підвалин оподаткування / А.І. Крисоватий // Світ фінансів. – 2005. – №1. – С. 53–57.
2. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / Б. Селигмен. – М.: Соцэкгиз, 1962. – Кн. 5. – 684 с.
3. Рикардо Д. Начало политической экономии и налогового обложения / Д. Рикардо: пер. с англ. – Соч., Т. 1. – М.: Изд-во «Госполитиздат», 1955.
4. Селигмен Б. Основные течения современной экономической мысли. – М.: Изд-во «Прогресс», 1968. – 425 с.
5. Благун І.Г. Генезис теорій податкових фінансів у парадигмі фіскально-бюджетної безпеки держави / І.Г. Благун [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журн.: http://www.nbuv.gov.ua/Portal/chem_biol/nvnlts/19_4/265_Blagun_19_4.pdf.
6. Макконелл К. Экономикс: принципы, проблемы и политика: [пер. з англ.] / К. Макконелл, С. Брю. – К.: Хагар-Демос, 1993. – 193 с.
7. Воронова Л.К. Фінансове право України: підруч. / Л.К. Воронова. – К.: Прецедент; Моя книга, 2006. – 448 с.
8. Кізіма Т.О. Державні фінанси в умовах демократії: навч. посіб. / Т.О. Кізіма, А.Я. Кізіма, С.В. Савчук. – Тернопіль: ТНЕУ, 2006. – 134 с.
9. Романенко О.Р. Фінанси: підруч. / О.Р. Романенко. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 367 с.
10. Опарін В.М. Фінанси (загальна теорія): навч. посіб. / В.М. Опарін. – К.: КНЕУ, 2001. – 204 с.
11. Федосов В.М. Современный капитализм и налоги / В.М. Федосов. – К.: Вища школа, 1987. – 185 с.
12. Бюджетна система: підруч. / С.І. Юрій, В.Г. Дем’янишин, О.П. Кириленко [та ін.]; за ред. С.І. Юрія, В.Г. Дем’янишина, О.П. Кириленко. – Тернопіль: ТНЕУ, 2013. – 624 с.

Бавер Надія Олександрівна

Студентка групи ФУДзм-21

Науковий керівник – к.е.н., доцент Булавинець В.М.

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПЛАНУВАННЯ ВИДАТКІВ НА СОЦІАЛЬНУ СФЕРУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

На даному етапі розвитку економіки в Україні потребує удосконалення система управління державними фінансами для забезпечення обґрунтованості процесу розробки та реалізації фінансово-бюджетної політики держави. З